

Загурська І.С. Ціннісна підтримка самооцінки творчих здібностей молодших школярів на морально-емоційному рівні розвитку [текст] / І.С. Загурська // Матеріали III Міжрегіонального семінару з впровадження у навчальний процес програми ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості. – Житомир, 2010. – С. 32-35.

Інна Загурська
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної та практичної психології
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЦІННІСНА ПІДТРИМКА САМООЦІНКИ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА МОРАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОМУ РІВНІ РОЗВИТКУ

Однією з основних умов розвитку творчих здібностей та їх самооцінки у молодшому шкільному віці є включення учнів в **учбово-творчу діяльність**. На відміну від звичайної учбової діяльності, учбово-творча діяльність відзначається високим розвивально-творчим потенціалом. Високий розвивально-творчий потенціал діяльності забезпечує розвиток творчих здібностей, а відтак і їх самооцінки. З іншого боку, стимулювання розвитку самооцінки шляхом рефлексії та соціального визнання досягнень може сприяти розвитку творчих здібностей.

Для дослідження механізмів взаємозумовлення розвитку творчих здібностей та самооцінки потрібна така організація навчальної діяльності, де б творчі здібності розвивалися не епізодично, а систематично. Іншими словами, вона повинна мати основні ознаки учбово-творчої діяльності. Цим вимогам в повній мірі відповідає розвивальне навчання (В.В. Давидов, О.К. Дусавицький, Д.Б. Ельконін, В.В. Рєпкін, Г.А. Цукерман).

Незалежно від системи навчання на різних етапах розвитку самооцінка потребує ціннісної підтримки. За означенням О.Л. Музики ціннісна підтримка включає сукупність форм і методів надання психологічної допомоги, спрямованої на гармонізацію особистісних цінностей людини чи їх актуалізацію з метою саморозвитку особистості і підтримання самоідентичності в процесі вирішення життєвих завдань [6].

Підтримка самооцінки на морально-емоційному рівні розвитку

Морально-емоційний рівень у розвитку самооцінки творчих здібностей відіграє базову функцію – *підтримання досягнутого раніше*

рівня самооцінки. Йдеться про загальну особистісну самооцінку, яка формується ще у дошкільному віці та ґрунтується на самоповазі, самоприйнятті себе, задоволенні чи незадоволенні собою.

33

У провідній для дошкільного віку ігровій діяльності основними параметрами самооцінки є соціальні стосунки, які передусім передбачають наявність відповідних особистісних якостей та соціально бажаних форм поведінки. На цьому етапі основним критерієм отримання похвали з боку дорослих є допомога ровесникам в ігровій ситуації, яка часто може надаватися у вигляді підказки.

Аналіз результатів психосемантичного дослідження самооцінки показав, що більшість учнів першого класу на початку навчального року виділяли ціннісний конструкт «підказує на уроці», який мав високе факторне навантаження та вирізнявся тісними кореляційними і семантичними зв'язками з іншими конструктами. Це свідчить про його виняткову особистісну значимість та певний переніс цього часткового параметру самооцінки з дошкільного в молодший шкільний вік. При чому для учнів традиційних класів цей ціннісний конструкт має позитивне семантичне забарвлення та використовується учнями як своєрідний синонім до особистісних якостей «доброта», «товариськість», «дружелюбність» тощо. Проблема полягає в тому, що зазначені особистісні якості в такій ситуації набувають певної деструктивності, оскільки ототожнюються не з допомогою, а з виконанням роботи за іншого учня.

Для учнів, які навчаються за розвивальною системою, характерним є виділення на перший погляд схожого ціннісного конструкта «взаємодопомога». Однак семантичне наповнення цього конструкта не пов'язане як у першому випадку зі своєрідним виконанням завдань замість іншого учня, а означає передусім допомогу учнів один одному в розвитку рефлексії власних вмінь та здібностей [3; 4; 8]. З цією метою у розвивальній системі навчання передбачено використання цілої низки методичних прийомів, спрямованих на розвиток рефлексії та самооцінки. Зокрема це стосується певних вербальних формул, які використовуються учнями під час вирішення навчального завдання при постановці уточнюючих запитань один одному [1; 2; 9]. Така ситуація сприяє усвідомленню молодшими школярами можливостей розвитку власних здібностей і, відповідно, самооцінки.

У розвитку самооцінки на морально-емоційному рівні можна виділити ряд *кризових моментів*, короткий аналіз яких представлений у табл. 1.

Аналіз кризових моментів у розвитку самооцінки на морально-емоційному рівні

Кризові моменти у розвитку самооцінки	Наслідки кризових моментів	Напрямки подолання кризових моментів
Страх перед оцінюванням; нерозуміння учнями критеріїв зовнішнього оцінювання.	Недиференційована самооцінка учнів. Невдача в окремих навчальних ситуаціях зумовлює глобальне незадоволення собою та очікування такого ж результату у всіх інших ситуаціях.	– виділення вчителем разом з учнями чітких критеріїв зовнішнього оцінювання; – розвиток ретроспективної та проєктивної самооцінки здібностей (один із прийомів може ґрунтуватися на методі дослідження самооцінки Т.В. Дембо-С.Я. Рубінштейн).
Використання компенсаційних механізмів у поясненні причин поведінки інших людей та власної поведінки (<i>«Якщо людина нічого не вміє, то вона плаче. Але це ж непогано, бо вона може бути доброю»</i>).	Відсутність зв'язку між розвитком особистісних якостей та діяльністю, шкільна дезадаптація. <i>Самооцінка набуває компенсаторного характеру</i> та вибудовується на засадах нетривкої ситуативної підтримки, на тимчасовій симпатії чи антипатії, а не на основі успіхів у діяльності.	Надання ціннісної підтримки за допомогою ситуацій соціального співробітництва між учнями. Соціальне співробітництво створює сприятливі умови для усвідомлення критеріїв визнання. Для цього у навчальних ситуаціях учні можуть використовувати такі словесні формули: «похвалити за...», «цьому учневі найкраще вдалося...», «потрібно попрацювати над...», «із завданням найкраще справився...», «тому що...» тощо.
Компенсація браку визнання через знецінення досягнень інших учнів.	Низький рівень усвідомлення власних здібностей позбавляє самооцінку регулятивної функції та робить її компенсаторною. Успіхи у навчальній діяльності сприймаються як випадковість та пояснюються везінням.	– розвиток рефлексії актуальних та перспективних учбових здібностей (використання діагностично-розвивальної методики вивчення динамічних механізмів розвитку творчих здібностей) [7]; – надання ціннісної підтримки у спеціально створених ситуаціях співробітництва між учнями.
Виокремлення соціально бажаних форм поведінки у школі, які не є	Певна неадекватність у сприйманні навчального процесу, одним з проявів якої є уявлення учнів про те,	Розвиток рефлексії учбових здібностей та особистісних якостей (використання діагностично-розвивальної методики вивчення динамічних

<p><i>регуляторами діяльності, однак грають роль критеріїв для оцінки себе та інших.</i></p>	<p>що лише точне відтворення поданої вчителем інформації є гарантією високої шкільної успішності (<i>«Гарні оцінки ставлять за те, що учень відповідає так, як у книжці, або так, як сказав вчитель»</i>).</p>	<p>механізмів розвитку творчих здібностей). Під час роботи із завданнями методики особлива увага має приділятися двом аспектам:</p> <ul style="list-style-type: none"> – узгодженість між оцінкою важливості та самооцінкою виділених вмінь і здібностей; – зв'язок між виділеними особистісними якостями та вміннями і здібностями.
--	--	--

Як бачимо, причин, які викликають кризу розвитку самооцінки достатньо багато, але все ж, на нашу думку, найсерйознішу проблему складає ситуація, пов'язана з нерозумінням критеріїв зовнішнього оцінювання з боку вчителя. У зв'язку з цим відбувається переоцінка особистісних якостей та соціально бажаних форм поведінки, які склалися у дошкільному віці. Для пояснення повернемося до прикладу з конструктом «підказує на уроці». Так, у дошкільному віці за підказку ровеснику в ігровій ситуації діти найчастіше отримували схвалення з боку дорослого. Це є причиною того, що одним з основних критеріїв самооцінки та оцінки інших стає вміння підказувати (іншими словами – виконувати за іншого учня певну роботу). Перейшовши з таким уявленням про особливості взаємодопомоги в молодший шкільний вік, діти по меншій мірі зі здивуванням для себе з'ясовують, що вчитель не лише не схвалює підказки іншим, а й засуджує це.

Нерозуміння критеріїв такого оцінного ставлення викликає в молодших школярів когнітивний дисонанс, подолати який можливо за допомогою ціннісної підтримки розвитку самооцінки на морально-емоційному рівні. Напрямки ціннісної підтримки коротко зазначені у представленій вище таблиці та ґрунтуються на положеннях О.Л. Музики щодо змісту самого процесу ціннісної підтримки: більшу частину активності людина має здійснювати сама, виходячи з власних особистісних цінностей; підтримка передбачає присутність і вплив інших людей, який є допоміжним, а не визначальним; врахування рефлексивних процесів, які потребують узгодження мислительних схем і соціальної валідації [6].

Перспектива подальшої роботи над цією проблемою полягає у детальній розробці окремих прийомів ціннісної підтримки розвитку самооцінки творчих здібностей на морально-емоційному рівні.

Список літератури

1. Давыдов В.В. Теория развивающего образования. – М.: Интор, 1996. – 544 с.

2. *Дусавицький А.К.* Развивающее образование: теория и практика. Статьи. – Харьков, 2002. – 146 с.
3. *Загурська І.С.* Психосемантичний аналіз зв'язку рефлексії з розвитком самооцінки першокласників // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія психологія: Збірник наукових праць. – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2005. – № 662. – Вип. 33. – С. 39-44.

35

4. *Загурська І.С.* Зв'язок рефлексії і показників самооцінки творчих здібностей у молодшому шкільному віці // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць / За ред. В.О. Моляко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – Т. 12. – Вип. 6. – С. 81-85.
5. *Моляко В.А.* Творческая конструкторология (пролегомены). – К.: «Освіта України», 2007. – 388 с.
6. *Музика О.Л.* Програма ціннісної підтримки здібностей та обдарованості «Три кроки». – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 34 с.
7. *Музика О.Л.* Рефлексія і динаміка розвитку здібностей: підходи до побудови методики дослідження // Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – С.50-54.
8. *Музика О.Л., Загурська І.С.* Самооцінка і розвиток творчих здібностей: навчальний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 144 с.
9. Оценка без отметки / Под ред. *Цукерман Г.А.* – Москва-Рига.: Педагогический центр «Эксперимент», 1999. – 133 с.